

BELYSNING

Det första man skall tänka på är hur man kommer att nyttja lägenheten, dvs de olika användningsområdena. I hallen är det ganska givet att man kommer att behöva mycket ljus tillfälligtvis, men om hallen utgör en förlängning av perspektivet från angränsande rum bör man även här tänka på att skapa en upplyst yta som man kan se från exempelvis vardagsrummet.

Att gå runt i en lägenhet som inte har något ljus alls, till och med innan man riktigt har flyttat in, ger möjligheten vid dagsljus att se hur dagsljuset påverkar karaktären i de olika rummen. Vissa rum kanske känns ljusa och inbjudande även utan belysning medan andra rum känns direkt oinbjudande.

Det är därför viktigt att känna av dagsljuset, som naturligtvis beroende på årstid, kommer att ändra karaktär på de olika rummen. Dagsljuset kan här förstärkas, minskas och behållas i vissa områden med hjälp av artificiellt ljus. Stark kontrastverkan kan också jämnas ut med rätt placerad belysning, ex mellan fönster med stort dagsljusinsläpp.

Funktion, atmosfär, ljuseffekter är vad man bör eftersträva. Tidigare har det alltid talats om att punktljussätta först och sedan anpassa allmänljuset, funktionen, till detta. Detta är inte helt nödvändigt. Flera spotlights (atmosfär) rätt placerade, utgör ofta i kombination med ett bra allmänljus, (funktion tex i form av en taklampa eller upplighter), ett fullgott allmänljus. Således blir rummet ej fullgott belyst endast med spotlights, eller med endast taklampan/upplightern, men tillsammans ger de ett fullvärdigt allmänljus i rummet. De ena utesluter därför inte det andra. Att punktljussätta i första hand för att få rätt nivåer regleras lätt idag med dimrar, likaså är det med funktionsljuset.

Ljuseffekter skapas idag med fiberoptik och lysdioder, dolda lysrör eller helt enkelt svagt lysande spotlights på utvalda platser. Dessa ljusmedel skall användas på mycket låga ljusnivåer för att skapa spänning och djup i ett nästan nedsläckt rum. Här kan både tak och golvlampor tillsammans med spotlights dimras ned för att endast glöda svagt i kombination med ljuseffekterna.

Ljuset definierar rummet, skapar perspektiv och djup samt lyfter fram valda delar. Ett "mörkt" rum kan ljussättas så att det fortfarande upplevs som mörkt men med definition. Fel ljus, dvs ett platt och "tråkigt" ljus från tex lysrör i taket, kan naturligtvis förstöra det vackraste vardagsrum, men med rätt val av armaturer och färgtemperatur kan även lysrör utgöra ett perfekt funktionsljus i ex ett vardagsrum med modern inredning, i kombination med ett glasparti ut mot en starkt solbelyst uteplats. Ljuset får, rätt placerat, rummet att leva. Även i dagljus.

En annan aspekt är att lysrör med dålig färgåtergivning eller fel färgtemperatur (för kall), placerade ovan en arbetsbänk i ett kök, får ett rött kakel på väggen bakom bänken att verka blålila.

Rummets färgsättning kommer naturligtvis att påverka totalupplevelsen av ljuset. En belyst röd vägg reflekterar ljuset med en röd ton som i sin tur påverkar och värmer hela rummet. Ett svart eller mörkt golv får ljusstrålarna från spotlights att dö av när de når golvet. Reflektionen från golvet blir mycket svag beroende på glans och studsar inte

tillbaka upp i taket så som de skulle ha gjort med ett ljust golv. Effekten blir dock att känslan av ljuset blir mycket exklusiv med endast väggar och i viss mån tak som reflekterande ytor.

Varma golv och väggar, kalla dito, kommer alla att påverka rummets karaktär. Inte bara genom den upplevda färgen på rummet genom specifik färgsättning, utan givetvis också genom att ljuset färgas genom reflektionerna från de olika ytorna.

Det vita ljuset från de flesta ljuskällor innehåller idag alla färger. När de träffar en yta förstärks den del av färgspektrat som belyses.

Färgat ljus är idag mycket mer intressant än det tidigare varit (lämnar här öppet för dina egna noteringar om allmänbruksarmaturer) på grund av, eller kanske tack vare den yttre påverkan som färgat ljus i offentlig miljö har haft de senaste åren. Restauranger, köpcentrum och inte minst välkända tv-program har sitt eget ljuskoncept där färg är en viktig ingrediens.

Färgat ljus är spännande och vackert. Färgat ljus påverkar bla djupkänslan (blått ljus minskar avståndsbedömningen) och kan få möbler att nästan sväva. Dessutom påverkas de flesta stark känslomässigt av specifika färger.

Tillgången på prisvärda färgade lysdioder har ökat explosionsartat och andra ljusmedel såsom extremt kompakta lysrörsarmaturer (10x10x 400mm) samt fiberoptik (ljus lett i tunna plastrådar/slangar) som drivs av projektorer med lysdioder finns tillgängliga för att skapa de mest fantastiska lösningar där ljuset också kan styras till att sakta skifta i färg. Ett rum med för mycket färgat ljus är dock inte att rekommendera om man inte har en sjuk böjelse för tivoli, hemma.

Färgat ljus som belyser valda delar av ett vitt rum kommer att påverka rummets karaktär både i viss mån upptänt som när det är helt släckt. Detta har anammats av vissa tillverkare av tv-skärmar, där ljus som ändrar färg bakom skärmen förstärker bildupplevelsen och således också känslan i det som visas just då. Samtidigt minskas också kontrastverkan mellan skärm och det troligtvis i övrigt mörka rummet.

Vi har redan från det som erbjuds från det naturliga ljuset, en erfarenhet av olika ljusfärger; kallt månljus, amberfärgad solnedgång och det varma men skarpa solljuset en sensommar dag. Att återskapa dessa stämningar från naturen är därför ett spännande komplement till det funktionella ljuset under sena kvällar och festliga tillfällen. Att färgat ljus även har varit en exklusiv företeelse, kanske mest beroende på smak, men också pga att tillgängligheten och de lösningar som presenterats och kan genomföras ofta har varit bristfällig. Smaken, viljan att ha färgat ljus hemma och acceptansen, har nog ökat på senare år och ber man en ljusdesigner idag om att skapa något läckert med färgat ljus så blir han troligtvis överlycklig.

Ljuset lyfter fram rummets arkitektur. Förlänger och öppnar upp perspektiv i ett rum och öppnar perspektivet genom olika rum. Exempelvis för en öppen spis belyses sidorna och väggarna för att lyfta fram spisen. Ljus direkt på spisen ökar perspektivet då vi kan se ytan på spisen och därmed mäta avståndet till den. Detta är inte alltid önskvärt. Även en liten spis eller en liten nisch med ljus uppifrån och ned längs en eller flera väggar blir påtagligt mer imponerande med rätt placering av ljuset.

Ljus från taket, eller reflekterat i taket, ger ett jämnt men platt ljus. Spotlights och dolda lysrör hjälper oss därför att ta fram det bästa i ett rum. Vi har möjligheten att förstärka och

minimera arkitektoniska krusprång i en alldeles "vanlig" lägenhet för att på så sätt få fram det allra bästa när vi vistas där, företrädesvis mornar och kvällar.

Sneda tak kan belysas för att framträda mer eller mindre och förstärkningen av en dörröppning sett från en given plats, soffan i vardagsrummet, genom ljus i det angränsande rummet skapar en djupkänsla som får lägenheten att kännas större.

Det artificiella ljuset får även dagtid rummets arkitektur att framträda tydligare än vad kanske dagsljuset gör på grund av att dagsljusintaget genom vissa fönster inte alltid är optimalt men vackert i sig.

Kontraster är på gott och ont nödvändiga för att vi just skall få den upplevelsen som beskrivs avseende arkitektoniskt placerat ljus. Skuggor däremot kan vara mycket dåliga när det stör funktionen.

Ett bra placerat ljus placerat ex ovan en stereobänk ger ljus på den utrustning vi har där, men för att hitta rätt skiva i stället under krävs att vi tar ut den för att se vad vi fått tag på. Här måste alltså funktionen förbättras genom en annan placering av ljuset så att vi även täcker upp skivstället, kanske en lampa till?

Andra platser där skuggor är av ondo är under sockeln i köket. Efter att ett glas har gått i golvet kan man dammsuga till döddagar utan att få bort alla skärvor på grund av att man inte ser dem. Detta för att installationen av endast infällda spotlights i taket sitter för nära köksbänken och taklampa saknas.

Skuggor som "tar bort" önskade områden är dock att föredra. Här finns bland annat möjligheten att trolla bort fula radiatorer (element) genom att låta ljuset stanna i fönstret. Tänder vi sedan en taklampa så får vi plötsligt in funktionen igen genom att det ljuset fyller ut under fönstret. Samma resultat får vi givetvis i köksexemplet ovan.

Skuggor är tyvärr ibland oundvikliga (beroende på ljusmedel) då allt ljus som bromsas av något skapar en skugga (!) Infallsvinkeln på ljuset kommer dock i de flesta fall att avgöra om och hur mycket skugga det blir, bland annat vid belysning av tavlor.

En fotograf i Paris har ställt upp speglar på flera platser i sitt hus för att leda in dagsljuset, men man behöver inte alltid ta till så drastiska åtgärder för att ta hand om dagsljuset. Att betänka på vad det är som dagsljuset träffar när det kommer in genom ett fönster räcker gott. Ett mörkt golv eller matta liksom mörk färgsättning avgör hur långt in ljuset når. Här finns faktiskt mycket spännande att göra då en vägg som får eftermiddagssol, som kanske dessutom hänger kvar till tidig kväll och solnedgång, kan färgsättas med en färg som samstämmer med färgtemperaturen hos det falnande dagsljuset.

Luminans kallas en ytas förmåga att reflektera ljuset vidare och det behövs inte mycket för att ljuset skall dämpas av. En ytas struktur avgör också hur mycket som reflekteras. Blanka ytor som glas och speglar men också ett polerat golv ger hårda direkta reflektioner av ljuset. Att tänka på då man möblerar. Ett vitrinskåp kan bli vackert i dagsljus eller i direkt solljus, men bländar det reflekterade ljuset vid tidningsläsning i favoritfåtöljen så bör man kanske tänka på en annan placering eller helt enkelt dämpa det inkommande ljuset med en ljus gardin som fortfarande släpper in ljus utan för den skull göra rummet mörkt när man vill läsa dagtid.

Icke att förglömma är att en tv-skärm som placeras mittemot ett fönster, i dagsljus alltid kommer att dras med elaka reflektioner av det motsatta fönstret med betraktaren i glad kontrast.

För mycket ljus i ett rum är idag ett passerat begrepp då möjligheterna att reglera

styrkan på ljuset finns till samtliga ljusmedel. Dimrar finns att tillgå till halogen, glöd och lysrörljus. Även lysdioder kan i viss mån ljusregleras om det behövs.

Det som otvivelaktigt måste upplevas som värst är just bristen, alltså för lite ljus i ett rum. Ett rum som har för lite ljus kan upplevas som skrämmande, vi räds mörkret och det okända som lurar där. Ett badrum som saknar fullgod belysning kan aldrig få den funktion eller skapa det välbehag som det skall utgöra.

Men dåligt belysta rum är som tur är lätta att åtgärda. In med en rejäl taklampa bara, eller se efter, är det för svag wattstyrka på de befintliga glödlamporna? Kontrollera dock att maxeffekten inte överskrids.

Viktigast när det gäller utomhusbelysning är att det har en korrekt funktion och att det framförallt är bländfritt. Ögats pupill som öppnar sig i mörker för att ta in så mycket ljus som möjligt, drar snabbt ihop sig när ljusintaget i ögat ökar. Detta för att av naturliga skäl skydda ögat från det starka solljuset. Däremot tar det längre tid för ögat att öppna sig igen. Det vet man om man någon gång gått från ett upplyst rum till ett i mörker, det tar en liten stund innan ögat vänjer sig.

Utomhus får detta effekten av att en snabb blick på en lyktas skarpa sken gör att man lätt tappat fotfästet för en stund och att man får svårare att orientera sig. Dessutom utgör ett bländande ljus utomhus en mycket tråkig upplevelse av en miljö som skall kunna kännas både säker och vacker. Mer om detta i kapitlet om utomhusbelysning.

Fasta installationer av belysning är att föredra då man slipper alla sladdar och kablar.

Är placeringen klar och funktionen fullgod med önskat resultat finns ingen anledning att ha lösa lampor.

Flyttbara lampor kan vara bra att använda vid arbete på platser som tillfälligt behöver mer ljus, men som vanligtvis inte är betjänta av att ha specifik belysning annars.

En golvlampa med en extra ljuskälla som flyttas vid läsning kan vara ett alternativ på god flyttbar belysning.

Skenor placerade i tak med flyttbara spottar på är annars ett typexempel på flyttbar belysning. Spottarna kan flyttas längs med skenans längd och vid ommöblering eller utbyte och flytt av tavlor eller andra objekt, kan ljuset anpassas till olika förändringar i rummet.

Allmänbruksarmaturer, det vill säga golv och bordslampor är av naturliga skäl flyttbara med en lös sladd ansluten till ett vägguttag. Att kunna flytta på dessa vid städning är naturligtvis ett måste, men också möjligheten att justera upplevelsen vid olika tillfällen och behov, samt att dessa inte får vara fast installerade, gör att dessa utgör en egen kategori.

En taklampa över ett köksbord som är hög och sänkbar är en annan lösning som bereder möjligheten att intensifiera ljuset vid arbete eller läsläsning, och vid på och avdukning blir det även lättare att komma åt. Samma sak gäller för en pendlad lysrörsarmatur över ett skrivbord.

Syner på ljus och belysning har under de senaste 20 åren utvecklats en hel del rätt tekniskt, men behovet av ljus i vårt avlånga mörka land kommer att vara lika stort i framtiden.

Trender sätter nivåer för olika sorters belysningsarmaturer, färg och form, men en väl planerad ljusanläggning är lika bra idag som för tjugo år sedan, och om tjugo år framöver. Tillgången på högkvalitativa armaturer ökar ständigt och det mest markanta kommer att vara att ljuset blir mer och mer energieffektivt med olika nyutvecklade ljuskällor, som

från den professionella marknaden på sikt alltid söker sig till den privata med resultatet att även privatpersoner kan tillgodogöra sig ett energieffektivt ljus.

Det största exemplet på det är den senaste utvecklingen av lysdioder, och att medvetandet och intresset har ökat markant de senaste åren. Inte bara för den funktionella delen av belysningen utan även den dekorativa delen med diverse dekorativa lampor och ljuspunkter. Detta kommer säkert att fortsätta.

Det faktum som gör att framtiden ser mycket ljus ut är att vid nästan all planering av nybyggnation planeras all sorts belysning in från början, och idag är det inte bara tak och vägglampor utan även spotlights och andra speciallösningar som ritas in!

Av Eric Desmeules